

HAGYOMÁNY

Az ember tragédiája — lemezen

A Magyar Hanglemezgyártó Vállalat tiszteletre méltó vállalkozásaként öt nagylemezen, a magyar színjátszás színe-javának közreműködésével, Liszt Ferenc kísérőzenéjével megjelent *Az ember tragédiája* teljes, csorbítatlan szöveggel, élményt nyújtó előadásban.

Szinétár Miklós rendező legfőbb célja volt — amint erről az izléses kiállítású, Vilt Tibor Madách-szobrával és Sőtér István akadémikus eligazító tanulmányával készült kísérőfüzetben nyilatkozik — olyan lemezt létrehozni, amely hitelesen, pontosan, érthetően őrzi a művet az első sortól az utolsóig, és amelyen a XX. század utolsó negyedének gondolati töltése összhangba tud kerülni a XIX. század végi kifejezésformával. „Azt kívántuk, hogy minden madáchi maradtalanul megszólaljon, még az is, ami ma már talán távolinak tűnik. De az egészet fűste át az az izgalom, amit ez a remekmű a mi korunkban is sugároz.”

A hatalmas vállalkozás hozzájárulhat a *Tragédia* tömeges népszerűsítéséhez, segítőtje lehet e remekmű olvasásának is, amelyre Babits figyelmeztetett: „Olvasd újra művét, s úgy fog hatni rád, mint valami véres aktualitás, korod és életed legégetőbb problémáival találkozol; szédülten és remegő ujjakkal teszed le a könyvet. A versek, amik nehézkesek és avultak voltak megírásuk napján, frissek ma, mintha tegnap keltek volna, mint némely sütemény, mely szárazon és keményen jön ki a sütőből, frissességet nyer az idő fűrdőjében...”

Miért emeltük ki első helyen, hogy a *Tragédiát* teljes, csorbítatlan szöveggel adja a lemez? Azért, mert a nagy mű négyezer-száznegyvenegy sora kisebb-nagyobb rövidülést szenvedett az eddigi kiadásokban, és ami majdnem természetes, a színpadi és egyéb előadások alkalmával is.

Közismert, hogy a *Tragédia* kéziratának legfőbb gondozója a „rokon érzelmű pályatárs” Arany János volt, aki „bársonyos kézzel” végzett mintegy ezer során javításokat (betűjavításokat, szócsereket, ritmikail változtatásokat), az apró rögök eltüntetését a remekmű iránt érzett tisztelettel végezte, hangsúlyozva Madáchnak írott levelében, hogy a módosításokat *éretted* ajánlottam. A műről az első ismertestét Szász Károly írja, aki a *Tragédia* első kiadásszövege száztizenhat sorának egy- vagy kétszavas megváltoztatására tesz javaslatot.

Madách a javaslatok jó részét elfogadja és a második kiadások maga is végez változtatást a mű száznegyven során. *Az ember tragédiájának* szövege azóta száznál több kiadás viszontagságain ment keresztül, sok alaki és belső romlást szenvedett, mint azt Szabó József, az eddigi *Tragédia*-kiadások közül a leggondosabban eljáró, az 1972-es kiadás utószavában elmondja.

Csak két példát: a legtöbb eddigi kiadásból hiányzott két sor. A kilencedik színből a „Nem gondolok nevémmel, légy átkos” és az „E guillotine is szinte hallgatózik”, vagy a sajnos eleddig legteljesebb *Madách Összes Művei* című Halász Gábor-féle kiadásból hiányoznak azok a sorok, amelyekkel a konstantinápolyi színpad, amikor a búcsúkönyvekkel üzérkedő barátok láttán Ádám arra szólítja fel Lucifert, hogy verje szét a hitelt kereskedőket, az így felel:

„Bocsáss meg, e barát rég cimborám
S nem is utálok én az ily világot.”

A lemezen, amely a Szépirodalmi Könyvkiadó Magyar Remekfrók sorozatában megjelent szöveg alapján készült Németh G. Béla gondozásában, az imént hiányolt sorok is elhangzanak.

A *Tragédia* színpadi útja során mindannyiszor tudomásul kellett venni, hogy a mű teljességében nem vihető színre. Amikor 1883. szeptember 21-én az ősbemutatóra sor került, Paulay Ede átdolgozásában szólalt meg a darab. Paulay a színház főhivatását az irodalmi értékek közvetítésében látta, igazgató-rendezői feladatát pedig abban, hogy az irodalomnak olykor drámaiattalan alkotásait jó színpadi átdolgozásokkal, az egyéni virtuozitás helyett az együttes játék kialakításával, a tömegjelenetek gondos kidolgozásával, a jelmez és színpadkép megalkotásában a korhűségre, történelmi hitelösségre és stílusosság megteremtésére való törekvéssel kell közel vinni a mindenkori nézőhöz.

A későbbi rendezők közül Hevesi Sándor nem annyira a történelmi hűség visszaadására gondol, hanem az embert állítja a középpontba, és annak harcát egyes korokban. Paulay megérteti Madách művét, Hevesi a megértésen kívül gondolkodtat, elmélkedésre serkent. Hevesi 1923-ban, még a rádiózás megindulása előtt publikált dramaturgiai elképzelései már a későbbi rádiószínpad követelményeinek is megfelelnek. Szigorúan Ádám harcára koncentrálni a történetet, sűríteni, egyszálúvá tenni a cselekményt, a részepizódokat mel-

lőzni kell, fontos a gondolati elemek ipoentírozása, az álom és valóság hangeffektusokkal való érzékeltetése. A rádióban Hevesi nem mutatja be a *Tragédiát*, erre Déry Árpád főrendező, majd Hans Nüchter bécsi rendező kísérlete nyomán Németh Antal vállalkozik 1935-ben.

Tertinszky Edit a Kortárs 1968. januári számában *Az ember tragédiája mikrofon előtt* című tanulmányában a rádió archív anyaga és a korabeli kritikák segítségével ismerteti azokat a kísérleteket, amelyek a *Tragédia* széles körű népszerűsítésére történtek. Megállapítja, hogy Németh Antal egy szerencsétlen, átmeneti, stílusköreső korszakban rendezi *Az ember tragédiáját*. Hibásan, indokolatlanul nagymérvűen meghúzza a szöveget: a II. színpadon Ádám és Éva paradicsomi állapotának ábrázolása túlságosan halovány, a római, párizsi és falanszterjelenetben a hűzások úgyszólván csak a történetet hagyják meg, az eszkimóképben még a cselekmény is megrövidített. Németh Antal szükségét érzi annak, hogy a teljes illúzió érdekében Szabó Lőrincsel az egyes jelenetek elé narrációt írasson. Szabó Lőrinc szövege összegezi az elmúlt kor eszméit és az újabb korszakot mintegy bevezetőül summázza. A hangkulisszák mértéktelen használata esetenként oda vezet, hogy a zaj a színészi összjátéktól független életet kezd, és zavaró momentumként uralkodóvá válik. Németh Antal időt, fáradságot nem kímélve, sok száz színésszel végez próbafelvételeket, úgynevezett hangkatasztert állít fel, és a *Tragédia* előadásánál is törekszik a szép, kifejező magyar beszédre.

Tertinszky Edit megállapítja, hogy mindezek a törekvések valamiféle eklektikusságot eredményeznek. Ez különösen megmutatkozik 1938-ban, amikor Németh Antal rendezésében az Odeon Hanglemezgyártó Vállalat 30 lemezre felveszi a *Tragédiát*. (Ádám: Abonyi Géza, Éva: Tasnády Ilona, Lucifer: Uray Tivadar.) A lemezre vett *Tragédiából* csak 225 sorral húzott többet, mint annak idején Paulay, tévedése, hogy még ezt is kevesli, ahelyett, hogy felismerné: a teljes művet kell adni. A lemezre vett *Tragédiából* kimaradnak Szabó Lőrinc átkötő versei, ahelyett sűrített madáchi sorokat hallunk, mely nem narráció, mert írója nem köti előadóhoz, hanem kizárólag tömör helyszíni ismertetésül szolgál. Nem sikerülhetett teljesen megoldania a színészi átlényegülést, a szerepben való teljes feloldódást, mert a fejlődés ezen szakaszán a felvétel közben gyakori leállítás a színészt kizökkenti a hangulatából. Ennek ellenére megállapítja a kritika, hogy Tasnády Ilona és Uray Tivadar szövegmondása világosan értelmező, jól artikulált, ugyanakkor Abonyi Géza szerepében már igyekszik alakítani, úgy hogy kontúrjaiban valamennyire hozza Ádám figuráját.

Szinétár Miklós rendezésének kulcskérdése: milyen tanulságokat érezzen és értsen meg a néző? Munkája középpontjába a *Tragédia optimizmusát* állította. „Ez a mű, amely sokak szerint pesszimista, számomra azt sugallja — hogy az ember legfontosabb, legnemesebb tulajdonsága a mindenkori újrakezdés képessége. Hiába igyekeznek meggyőzni Ádámot — az embert — a magánélet és a történelem feloldhatatlan ellentmondásairól. Lucifer mindig bölcs, racionális, sőt nemegyszer humanista, Ádám mindig újra és újra fölkel a porból, és »csatázik újra«. Legyőzhetetlen, mert legfőbb emberi tulajdonsága az irracionális, »megtorhetetlen gyermekkedély«, mely Lucifer számára Ádámot megérthetlenné és legyőzhetlenné teszi. A darab vezérmotívuma számomra Ádám szava az úrben: »a cél halál, az élet küzdelem és az ember célja e küzdelem maga.«”

A rendezői elképzeléseket kitűnő színészi gárda segíti megvalósítani. Lukács Sándor-Ádám, Molnár Pirokska-Éva, és Haumann Péter-Lucifer szerepében, s mellettük még több mint nyolcvan színész azonosul a rendező kívánságaival: a művet a maga teljességében átnyújtani a hallgatónak, nemcsak Madách szellemét és alapgondolatát, de minden egyes szavát és lehetőség szerint instrukcióinak, tehát szándékának megfelelő hangkiadással. Összességében megállapíthatjuk, hogy a kifejező hang és a hibátlanul szép beszéd jellemző mindannyiukra, a szöveg értelmezése és előadása elősegíti, hogy azok is megértsék a *Tragédiát*, akik esetleg hanglemezről ismerkednek Madách drámai költeményével. De nemes izgalmat és szórakozást nyújt zeneelvezők módján partitúrával a kézben hallgatni az előadást. E sorok írója három különböző kiadás szövegével vetette egybe a lemezre vett *Tragédia* előadását, s ha a következőkben mellékelt erratalap (Arany a *Tragédia* első kiadásához készített tévedések jegyzékét nevezi így), több hibát is észrevételez, ez semmit se von le az előadás értékéből, csak segíthet egy második, talán már teljesen tökéletes felvétel elkészítéséhez.

Az összevetéshez felhasználtam a Szépirodalmi Könyvkiadó gondozásában megjelent, Szabó József gondozta, 1972-es kiadást, mellette figyeltem Tolnai Vilmos centenáriumi kiadását és a Szépirodalmi Kiadó 1954-es, Waldpál József által sajtó alá rendezett *Tragédiáját*. Alapnak Szabó József kitűnő munkáját vettem, aki néhány helyen az eredeti kézirat alapján visszajavításokat is végzett.

Ilyen mindjárt az első színben a szabott (Sz) — hozott (T, W, L) Arany javítása ellenében.

Második szín:

jöttél (Sz) — jövéél (T, W, L)

legerősebb (Sz) — leghatalmasabb (T, W, L)

Negyedik szín:

törekvésinkre (Sz, T, W) — törekvéseinkre (L)

Ötödik szín:

Vezessetek le (Sz, T, W) — vezessetek el (L)

Hatodik szín:

becsü (Sz, T) — kecsü (W, L)

Csináljatok most más (Sz) — már (T, W, L)

Hetedik szín:

hízelve (Sz, T, W) — hízelegve (L)

Ah, ép a szent tan mindig átkotok — a lemezen az ép kimarad jajgatásimnak (Sz) — jajgatásaimnak (T, W, L)

nevel (Sz) — nővel (T, W, L)

békokban (Sz) — békóban (T, W, L)

látom (Sz, W) — látok (T, L)

sáncot (Sz) — sarcot (T, W, L)

Kilencedik szín:

másikát (Sz, T) — másika (W, L)

eszmét (Sz) — elmét (T, W, L)

seregeinkbe (Sz) — sergeinkbe (T, W, L)

megáll (Sz, W) — megállt (T, L)

S ha így van ez, mondd, mért nem szeretnél? — a lemezen csak egyszer hangzik a mondd.

megbékált (Sz) — kibékált (T, W, L)

csatázom (Sz) — csatázok (T, W, L)

mint (Sz, T, W) — mit (L)

Tizedik szín:

érezem (Sz, T, W) — érzem (L)

bizton (Sz, T, W) — biztosan (L)

Tizenegyedik szín:

jól csinálta e világot (Sz, T, W) — a világot (L)

már (Sz, T, W) — bár (L)

Az emberarcra (Sz, W) — az ember arca (T, L)

koldulásra (Sz) — koldusbotra (T, W, L)

Vasas ládában (Sz, T, W) — vasa ládában (L)

hideg (Sz) — rideg (T, W, L)

A munkásoknak bérét kell lehúzni (Sz) — A munka bérét kell csökkenteni (T, W, L)

Őnök (Sz) — Önnek (T, W, L)

végtelen (Sz) — végtelen (T, W, L)

Ez el fog jöni, érzem jól, tudom (Sz, W) — Ez el fog jöni, érzem, jól tudom (T, L)

Tizenkettedik szín:

Gondolatait (Sz) — gondolatjait (T, W, L)

kínálkozik (Sz) — ajánlkozik (T, W, L)

mi (Sz, T) — mint (W, L)

zengemény (Sz) — zöngemény (T, W, L)

Tizenharmadik szín:

Dacolok véled (Sz, T, W) — dacolok veled (L)

Tizennegyedik szín:

végtelen (Sz, T) — végtelen (W, L)

A végső hörgés (Sz) — A végső küzdés (T, W, L)

A hatalmas vállalkozással szemben, azt hiszem, nem szörszálhasogatás, hanem elismerés e rövid hibajegyzék, amely még nem is mindenütt az alapul használt szöveggel, hanem az újabb, az eredetit jobban megközelítő szöveggel szemben merül fel.

Hallatlanul nehéz vállalkozás volt a teljes Tragédia lemeze vitelle már azért is, mert a szereplők megítélésekor óhatatlanul is összehasonlítunk a nagy elődökkel. Az Ádámot megszólaltató Lukács Sándornak az első előadásban megszemélyesítő Nagy Imre, majd Szacsavay Imre, Somló Sándor, Beregi Oszkár, Odry Árpád, Kiss Ferenc, Bitskey Tibor, Básti Lajos Sinkovits Imre alakításának emlékével is vetélnednie kell. Az Évát megszólaltató Molnár Piroska első elődje Jászai Mari volt, majd Fáy Szeréna, Hegyesi Mari, Alszegehy Irma, Aczél Ilona, Paulay Erzs, Hettyey Aranyka, Tótkés Anna, Szőrényi Éva, Márkus Emília, Lukács Margit. Váradai Hédi alakításai után kellett érzékelteni azt a csodálatos harmóniát, a lugasteremtés küldetését, amely átszövi a Tragédia leghangolóbb részeit is.

Haumann Péter kitűnő Lucifer-alakításakor Gyenes László, Ivánfi Jenő, Császár Imre, Kürthy József, Pethes Imre, Palágyi Lajos, Nagy Adorján, Rajczy Lajos, Csontos Gyula, Ungvári László, Balázs Samu, Kálmán György, Major Tamás sokban más felfogású Lucifer-alakításával is hasonlítgatunk. Bátran állíthatjuk, elsősorban a szövegmondás tisztaságára hagyatkozva, hogy Molnár Piroska szinte hibátlanul, Lukács Sándor olykor a régiesség ellen véve, jól oldják meg feladatukat. A felsorolt ejtési hibákban Haumann Péter gyakran ludas, ugyanakkor remekül azonosul Lucifer sokarcú alakjával, és remekül „hozza” a rendezői instrukciókat.

A hatalmas szereplőgárdával szemben igazságtalanok vagyunk, ha kiemeljük Bessenyei Ferencet (az Ur), Kállai Ferencet (Péter apostol), Garas Dezsőt (Rudolf császár), Gelley Kornélt (Tudós), Pécsi Ildikót (Cluvia) és a több színben megszólaló Nagy Attilát. A budapesti tanítóképző főiskola Játékszín csoportja Mezei Éva karvezető és a budapesti Nemzeti Színház stúdiói (Bodnár Sándor karvezető irányításával) a harsányságot elkerülve, jól oldották meg a tömegjelenségeket.

Köszönet illeti Szinetár Miklóst, hogy a televízió után, ahol a „milliók színházában” népszerűsítette Madách remekét, most ezzel a teljes Tragédiával ajándékozott meg bennünket. Most már az iskolákon és a közművelődés egyéb intézményein a sor, hogy használják ezt a művészi fokon „beszélő könyvet”, hogy minél előbb újabb kiadásban kelljen megjelentetni, ahol korrigálni lehet a fentebb említett kisebb hibákat is.

Csukly László

Matyi bátyánk

Mikszáthnak ezt az 1876. január 13-án meghalt apósáról, Mauks Mátyásról készült, nekrológnak is tekinthető karcolatát, sem a felesége, Mauks Ilona, sem a művei *Kritikai Kiadásának* sajtó alá rendezői nem ismerték. Pikay István találta meg a rejtőző irást, és hívta fel rá a figyelmet „Ismeretlen dokumentumok Mikszáth Kálmán válságos esztendőiből (1875—1878)” című, az Irodalomtörténet 1971. évfolyamának 370—381. oldalain levő tanulmányában. Itt a következőket írta:

„Az általam föllet ismeretlen dokumentumok között apósáról, az őt nem valami sokra becsülő, sőt talán lenéző farkasfalvi Mauks Mátyás szolgabíróról *Matyi bátyánk* címmel írt tárcája, helyesebben nekrológja, mely 1876. március 1-én jelent meg Pokorny Jenő *A Magyar Ember Könyvtára* című folyóiratféléje 1. számában. De jóval előbb, még januárban írta, néhány nappal apótlás halála után (...) Pokorny különben, mint az *Ipoly* hetilap... munkatársa, nemrég ádáz ellenfele volt még a *Nógrádi Lapokban*... szellemeskedő Mikszáthnak, annyira, hogy egy ízben tollal megkezdett polémiájukat a balassagyarmati honvédlaktanya vivótermében fejezték be — karddal. (...) Pesten a közös pálya és közös sors eliminálta köztük a régi ellentéteket. (...) Ebben az írásban már megmutatkoznak Mikszáth oroszlan-körmei, szinte legnagyobb e nembéli munkáira emlékeztet. Épp ez az írás bizonyítja, hogy felesége szüleinek súlyos szerepük lehetett házasságuk fölborlásában, amit Mikszáth még a halál szíveket enyhítő és keserűséget oldó megilletődésében sem tudott egészen megbocsátani ipának. (...) Igazán nem csodálom, hogy második házasságuk után sohasem említette, tán családi otthonának békéje is fölborult volna, ha Mikszáthné kezébe jut e keserűség jegyében fogant írása, melyben egyébként felesége kissé maradi egyéniségének vonásait is fölhasználja. Inkább megírta helyette később (1883) *Az én első princípálisom* szelidebb és derűsebb emlékezését.” ...Néhány nappal később, 1876. március 4-én, a *Független Polgári* napilap „tárcájában leközli a *Matyi bátyánkat*, egy igen érdekes módosítással: a *Rajz* műfajmegjelölés helyébe azt írták alcímül: *Carricatura*. ... A *Matyi bátyánkról*, erről a korai, de már sajátosan mikszáthi műfajú, kitűnő írásról... idáig nem szólt a filológia.”

A karcolat —, amelyet Mészáros László volt szíves számunkra a Széchenyi Könyvtárban lemasolni — irodalomtörténeti értékén túlmenően is történelmi forrásértékkel bír, mert az 1860-as és 70-es évek fordulójának Nógrád megyei korrajzhoz nyújt életképszerű adatokat. E tekintetben ide is vonatkoznak Mikszáthnak azon sorai, amelyeket barátjának, Gajári Ödönnek, a *Különös Házasság* című műve dedikációjában olvassunk: »Nem írtam történelmet, mert az nem az én feladatom, de mégis a kort rajzoltam!«

Belitzky János

Mikszáth Kálmán:

Matyi bátyánk

„Ázsiai lustasággal terpeszkedik el képzeletem a megyei karok és rendek között, hogy valamelyik tekintetes urat nyakon csípjem karrikatúra-anyagnak. A sok ismerős arc között keresgélve, úgy vagyok mint XVI. Lajos, ki elé annyi mellényt rakott komornyikja reggeli öltözködéskor, hogy egész estig nem bírt felöltözni abbéli határozatlanságában, hogy melyiket vegye magára. Az én ismerősöm is egytől egyik kész karrikatúra, s nagy kíséretben vagyok, a tekintetes szolgabíró urat rajzoljam-e le, kinek egész közigazgatási működése a részeg emberek fölötti atyai gondoskodáson sarkallik. Ha a csűr szellőzőlyukán keresztül egy-egy betolt szekér rúdja lóg ki az utcára, iszonyú haragra lobban e rendetlenségem: még bele talál — ugymond — botlani valami „kapatos” ember; egész járásában irtó háborút folytat a meszetes gödrök és pocsolják ellen, mint amikbe könnyen betévedhet a jámbor „elázott” honpolgár. A hidak karfájára is nagy a felügyelet, nehogy a „bizonytalan léptű” halandó satb.

Vagy talán hálásabb tárgy lenne a tudós megyei inzellér, ki csak három latinosztályt frequentált, de hát úgy esvén a nemes vármegye sora, hogy a ki végzett és kitanulni volt, az véletlenségéből a pe-csvics párthoz tartozott, fogta hát magát és megválasztatta inzellérnek a Pamukyé Laciját. Nem tanulta ugyan soha a mérnökséget, hanem azért olyan zseniális utakat csináltat, mik kivált tavaszkor annyira elbarikadírozzák a tekintetes vármegyét a szomszéd municipiumoktól, hogy a nagy fullasztó sárban még az idegen vármegyebeli rabló is restel környékükre vetődni, s ha mégis valaki neki megy az öngyilkos szándéknak, olyan nagy fuvarbért kell fizetnie, hogy a szegény fuvarozó pór nép anyagi jóléte e jeles útrendszer mellett teljesen biztosítottnak látszik.

Nem-e volna mulatságosabb, ha a főjegyző kitűnő alakját tenném papírra, hadd látná meg a világ a vármegye ékes pennáját a maga valódi voltának jellemzetes nagyságában úszva tündökölni, hogy t. i. az ő stylusában fejezzem ki magamat. Meg is tenném, ha tekintetes uram

bátyám már előre nem gondoskodott volna személye sérthetlenségéről egy hozzá írott levélben, mely szörül szóra így hangzik:

Kedves Ötsém Uram!

Minekutána olvastatott általam valamely honi folyóirat Hirdetéseiben, hogy Ötsém Uram által készített Ns. Megyei karrikatúra szándékoltatván kinyomattatni, nagy örömmre szolgáló tény gyanánt tekintendő abbéli óhajításomnak reménybeli teljesítése, hogy a megeresztett gúny Nyilait az Árvaszéki elnök feje felett szíveskedjek egy kicsit megsuhogtatni.

NB. Perbe állok Véle, mert képzelje csak a Cica agaramat a szakácsnéja forró vízzel öntötte le. Hát való ilyen ember Árvaszéki elnöknek?

Kedves Uram Ötsémnek

Kész szolgálója
Döbrögi

P. S. Ecce! el is felejttem megkérdezni, szándékozik e kedves uram Ötsém is felépíteni valaminek a jövő restoráción, mert mákos ugycse kiviszünk mindent; mióta lányom a Peresi családba szakadt.

2. NB. Valahogy azonban én ne kerüljek bele a históriájukba.

Nem bántom hát szegényt, s kimélettel megyek el a régi táblabírák maradékai mellett, kik sokat felejtettek ugyan a régi erkölcsökből, de keveset tanultak az új légkörben; lejárt alakok már ezek, a tűnő idők árnyékai. A testet híven kíséri az árnyék, de sokszor megesik, hogy mikor a test már eltávozott, szemmel nem látható árnyéka még előttünk lebeg, lerajzolódik a távolból! Nem nyúlok a reliquiákhoz, miknek csak egy lehelet kell már, hogy elfújja. Csak még egy lépést tegyen az idő, s utána húzódik árnya is. Nem, nem akarok karrikatúrát írni, hanem kegyelettel emlékezem meg egy megyei emberről ki kicsiben hű kinyomata volt valamennyinek. Pars pro toto.

»Matyi bátyámnak« hívta az egész vármegye, kivéven a feleségem s ez is csak azért, mert az édes apja volt. Nekem magamnak azonban bátyám maradt holtig.

Még a hatvanas évekbéli megye idejében kerültem hozzá esküdtnék. Roppant bírói kapacitásnak tartottam, s az is volt ő valóban, a mennyiben nagy adag józan természetes ész és hosszas gyakorlat azzá tehet valakit.

— No öcsém — mondá hivatalba léptem első reggelén — majd meg látom milyenre faraghatlak — s kezembe nyomott egy csomó keresetet, hogy azokra tárgyalási határnapot tűzzek ki. Ki is tűztem ilyen hátirattal: »Jelen ügy tárgyalására kitűzöm ezt vagy azt a napot.« stb.

— Hol jártál iskolába? — kérde az öreg kurtán. Tanuld meg, hogy a stílus az ember. S azzal végig húzta első bírói fogalmazványomat s a következő formulával jelölte meg a helyes irányt: »Jelen ügy tárgyalása megejthetésének szem-

pontjából folyó év e vagy ama napja tűzelve ki,« stb.

Szégyenülten sompolyogtam el, s igyekeztem ezentúl behatolni a stílus curialis titkaiba, de Matyi bátyámnak soha többé nem volt irályomhoz bizalma.

— Látod öcsém — mondá sokszor — a stílus is olyan mint a kabát. Akármilyen jó, tisztességes felöltőd van is, ha mindig ez egyben jár, magad is megunod, nem különben környezeted is. Azért nem árt ha kissé változtatja, föl-pitykézi, föl-frissíti az ember. Nekem mindig van egy-egy nagyszerű szavam, mely egyhangúvá süllyedt irályomnak új fényt, új zománcot, tudományos ízt kölcsönöz.

— Melyik az Matyi bácsi?

— Hát még nem vetted észre szerencsétlen? A „jeleztetik” szó. Az igaz, hogy nehéz volt észre nem venni, mert mindenemü conceptusa hemzsegett tőle, annyi mindenféle értelemben és változatban, hogy végre is utat tört magának, s általános meghonosulást nyert a megyei körökben. Használták azt nyolc különböző fogalom kifejezésére is. Matyi bátyánkat végtelenül keserítette az a tudat, hogy a jeleztetik szó immáron annyira jutott, hogy még az írások is rákaptak, s valahányszor idegen helyen olvasta, felhő vult el szép magas homlokán s rendesen felsóhajtott...

— Minden múlandó... minden... már megint kénytelen vagyok valami új szót hódítani magamnak.

Matyi bátyánk mindennek dacára nem volt egészen régi módi ember, ő az új modern iránynak is hódolt s úgy szólván vegyüleke volt a kettőnek. — Egész életében az ellenzéki politikát üzte s minden ízében át volt hatva a Tisza—Ghiczy-féle elvektől. Családjával keveset törődött, a vármegye volt az ő anyja s kedvencei az államférfiak, kikről folytonosan beszélt, kikért aggódott, kiket szeretetével vagy gyűlöletével minduntalan felkeresett gondolataiban. Izgatottan bontotta fel naponként az érkező lapokat, mint az olyan levelet szokás, melyben szereteteink sorsáról várunk tudósítást: a legkisebb esemény felizgatta, mert hatalmas képzelő tehetsége olyan következményeket ragasztott végébe, mik rendesen felforgatták az egész országot. Így, mikor valamelyik lapban azt olvasta, hogy gróf Somsich röpiratot írt arról, hogy a Deák-párt szabadelvű elemei egyesüljenek a balközéppel, elgondolta magában, mit szólnak majd Pesten ehhez az indítványhoz? Mire a lépcső aljára ért, azon tűnődött, mily óriási izgatottságot fogna szülni, ha ez az új pártalakulás csakugyan bekövetkeznék, az utcán már meg is csinálta magában a fúziót; a kapuja előtt pedig elképzelte, hogy a honfi kedélyek mennyire fel vannak most országszerte indulva, úgy, hogy a szobába azzal nyitott be, hogy kiütött a forradalom. Míg ellenben, midőn egyszer tarokkozás közben váratlanul tudósították, hogy Ilonka lánya tudta nélkül férjhez ment, a legnagyobb phlegmával osztott tovább, s még a »huszonegyesét« is elfogta ellenjátékosának.

Az új reformeszméket mindég könnyen tette magáéva, de könnyen is vált meg főlük. Az áramlat embere volt. Az uralkodott fölötté korlátlanul. Amit helyesnek ösmert el tegnap, azt képes volt ma elítélni, ha az ő emberei kárhoztatták. Pedig mívelt okos fő volt és tiszta jellem. Honnan van az, hogy a megyei intelligencia kevés kivétellel mind ilyen? — egy fegyver a kormányok kezében, amelyről soha sem lehet tudni, melyik csöve van megtöltve.

Ellenzéki ember volt, de sokszor hallottam tőle: »mégis okos ember az a Deák«. Nagy demokrata is volt, de azért számtalanszor sóhajtott vissza a jobbágy világ után; derék becsületes hazafi is volt, de azért akár hányszor mondta: »mi közöm nekem az országhoz, engem a vármegye választott.«

Ragaszkodó barátja volt a választásnak, mindamellett egyszer, midőn hallotta, hogy a főispán egy ugyanazon gyűlésen főjegyzőnek, főügyésznek és szolgabírónak fogja kandidálni, gúnyosan jegyezte meg:

— Ügy-e, hogy mennyi sokoldalúság szorul egy magyar emberbe. S amint nyomban az első hivatalnál szavazásra került a dolog, megrestelte jelenlétét, s határozatára a gyűlés teremből, meghagyta valamelyik barátjának:

— Aztán látogass meg délben, hadd tudjam meg tőled, miféle hivatalt viselek.

Könyvet sohasem vett, s nem olvasott. Midőn bíró korában azt kérdeztem tőle, hogy honnan tudja mégis a perrendtartást meg az új törvényeket, kicsinylő mosollyal válaszolt:

— Hát csak úgy, hogy hallom egyszer az egyik, másszor a másik paragrafust. Mikor tarokkozom és a hátam mögött a

fiskálisok disputálnak, rám ragad a tudományuk. Így aztán lassanként összefogdosom az egész perrendtartást.

Mint minden provinciális ember, nagy ellensége volt a találmányoknak, különösen a vasútnak, mely a némethez közelebb hozott. Ez a vasút iránti ellenszenv még családjába is átszivárgott. Feleségemet soha se bírtam rá venni, hogy azon utazzék. — Apja lánya, azt nem szereti benne, hogy sebesen megy. Az angol találmányokat azonban respektálta s nem egyszer monda, midőn egy-egy új gépről hallott beszélni:

— Ezek a bolond ángliusok még egyszer kitalálják a sakkozó és beszélő gép után a gondolkozó gépet is s akkor aztán a tekintélyes vármegye a Vidacs gépgyárból hozat magának tetszés szerint főjegyzőt, szolgabírót.

Ő magának is volt egy elmés találmánya, melyet nem küldött ugyan a bécsi világkiállításra, hanem azért megtette a maga szolgálatát emberül, legalább egy napra.

Ezen nevezetes találmánya a »szellemi kártya«.

Esős őszi délután tarokk parthiet akart összehozni compossessor társaival falusi birtokán. Ember akadott hozzá elég, de tarokk kártya csak az árendás zsidónak volt, abból is hiányzott a »tizennyolcas«. E kétségbeejtő helyzetben született meg a nagy gondolat, hogy a hiányzó kártya mindig az osztót illesse, s szellemileg ott foglaljon helyet annak kártyái között.

Az új megye rendezés alkalmával ellenzéki hajlamai miatt kimaradt Matyi bátyánk a hivatalból. A »főispáni ármány«, mely párthíveit a tanács teremből kizárta, megbuktatta a megye régi

hű szolgáját. Ez a csapás nagyon fájt neki. Kedélyét megrontotta, még egészségét is alá ásta. Mogorva, búskomor lett, s ha volt valami ami vigasztalta elhagyottnak képzelte helyzetében, azt ezen keserű mondása hiven tolmácsolta:

— Ha meggondolom öcsém, milyen pipogya már a mai vármegye, bizony nem sajnálom, hogy nem vagyok semmi. Az a meggyőződése volt t. i. hogy a ki nincs benne a megyei tisztikarban, az ha véletlenül burkus királynak született is, nem numerál semmit.

Erős hite volt, hogy a régi megye ismét visszaállítatik; belátják a mai hitvány állapotok tarthatatlanságát, csak hadd kerüljön kormányra Tisza Kálmán.

Milyen jót tett a gondviselés, hogy szegény Matyi bátyánk meg nem érte már a Tisza Kálmán megyéjét s előbb költözött abba a földöntúli vármegyébe, hol nincsen ugyan főispáni ármány, zajos bizottsági ülésés, hol nincs baloldal, jobboldal, hanem van még a megyei hivataloskodásnál is nagyobb nyugalom, csendesebb boldogság.

Egy igazi tősgyökeres magyar ember, valódi megyei tipikus alak tűnt el vele, kinek minden szívverése a hazáé volt.

Sok ilyen névtelen embere van a hazának, kiket nem ösmer a hír, de annál melegebben szereti környezetük. Monumentumot nem állít nekik az utakon s még emlékek is elenyésznek a kiháló nemzedékekkel.

En e néhány sort írtam róla... nem hogy szobor legyen szerény sírján, hanem hogy felfrissítem emlékét. Legyenek e sorok egy szavakba öntött könnycsepp az ő sírjára, s legyen a könnycseppből zöldebb rajta a fű.»

„Szép őszi nap volt a hétfői nap. Aranyos sugarak fényel öntötték be a völgyet és a rónákat. A vén Naszályhegy egészen nekizöldült a múlt heti esőzések után s míg nagy darabon velünk futott, hol közeledve, hol távolodva elbukkantak két ruhában Nógrádvár regés romjai, Drégely is azon az oldalon, s balra a távolban ködösen, mint egy karabélyes, a vén Szanda.

De jó volt ezekben lakni valamikor.

(...)

Ütközben jobbról-balról ismerős füvek és virágok mozogtak, susogtak harmatosan. A vadkomló feljutott a csipkebokrokra s egészen körülfogta a karsú hajtásokat, mintha szoknyákat varrna belőlük. A feketebodza egész nagy táblákat lepelt be... mosolygó gyászmezőket csinált.

Még a virágok is milyen egyszerűek itt!

A marmancok, a tormalevelek hogy összekeverednek, összebújnak; a bajhokfi kiemelkedik közülük magasra, a farkastej buján szegi be az utakat s még a halványpiros virágú bogáncs is dísz itt.

Oh kedves virágai a Palócföldnek! A tündérgert se szebb tán, a kelet gyöngyei se bájosabbak, mint a ti boróka-bogyóitok.

Ez a szőnyeg, amely az én bölcsöm alá volt terítve, amelyet én annyiszor megtapodtam.

Valami édes csiklandozást érzek a talpamon, hát rátok lépek...

Vagy hogy talán a szívemben van az...

Valamennyi engem nézett, kidugták kíváncsian fejüket, az apró füvek és a löherés bokrok közül, intettek és kiabáltak, csalogatóan magukhoz szólítottak... Nem ösmersz? Nézz csak! Itt vagyok... Látsz-e? En is. Mi is. Mindnyájan. Nem öregedtünk semmit... semmit azóta...

Szívem hangosan dobogott szavaiktól... talán a könnyem is kicsordult: soha nekem még nem volt ilyen nagyszerű fogadatom.» (MIKSZÁTH KÁLMÁN: A PALÓCFÖLD FLORÁJA)

Táj—ember—irodalom

A szülőföldünkről szóló különféle alkotásokban rögzített élménykör és gondolatvilág tudatot formálhat és öntudatot építhet. Mindenképpen gazdagabbá válunk a táji és „szellemi” környezeti értékeinek számbavétele, megismerése, birtokbavétele által.

„Most Ludány veve által bennünket a maga gazdag lapályában; másfél század előtt Ráday Pál birtoka; tovább az első, a második, a harmadik Gedeoné, a második Pálé, most a Lászlóé. (...)

Megcsalt vala emlékezetem, midőn a tiszteletes fát, amelynek árnyékában most a hatodik ízű Rádaynak, a László és a Wartensleben Idda Istvánja és Gedeona, s a Gedeon és a Teleki Biri Palija mulatnak, egyhelyt nyárnak mondtam. Az körös és nem nyár. Még áll a két századot keresztülélt fa, s teljes erejében, s flakat nevel maga körül. Oh, hogy ez, és ha majd ez végre kidől, azok emlékeztessék a tiszteletes ház maradékát az én. Itt 1803-ban és most élt örömeimre, s beszéljék ügyünk barátainak hol én ennek árnyékában együtt valék azzal, kit pályám minden más társimnál, kit minden más barátimnál inkább szeretek.» (KAZINCZY FERENC: MAGYARORSZÁGI UTAK)

„Jó, hogy vezetőt fogadtunk Somoskőről Salgóra, mert tán föl sem találtunk volna a várra. Oly rendkívül helyen fekszik, hogy gondolatnak is örült volt oda építeni. Környékezi rengeteg erdő bükk, cser, tölgy s egyéb fákból. A hegy teteje óriási

gránitcsúcsra s e fölött állott a vár, melynek most már kevés maradványa van. A legmagasabb fal mintegy két öles. Talán nem volt Magyarországon vár, mely oly közel szomszédja lett volna a csillagoknak, mint Salgó. Sokáig ültém romjainak legfelső csúcsán: tekintetem mérföldeken, lelkem századokon túl barangolt.» (PETŐFI SÁNDOR: ÚTI RAJZOK)

Nógrád s Gömör közt hosszan nyúlik el a Mátra egyik erdőséges ága, Miként sörényes, elfaradt oroszán, Nézvén sötéten messze tájajág.

(...)

Itt állt Salgó... az éghez oly közel, Es benne mégis a pokol tanyázott. A századoknak döntő lábái Elgázolták rég e vár tornyait. Betűjük egy-két csonka fal maradt, amely Szomorúkodással tölti idejét, Mint aki lármás ifjúság után Öltött megunva remetéskedik. Fölmentem a hegy sziklatetejére S letelepedtem a romok fölött. Vöröfényes nap volt, tekintetem, Nem lelve gátot, mérföldekre szállt, Mint börtönből megszökött madár, S vígan köszönté a két messzeséget, Hol a faluknak tornyán, a mezőknek Juhnyájain s a patak vízen S mindenhol a nap fénye tündökölt. De lelkemet nem ily képek körözték, Nem ily vidámak; lelkemet homályos Látkörbe vitte a komoly merengés, Holott körülle kétes köd ruhában Mogorva árnyak lengtek, a kihalt sötét középkor véres napjai.

(PETŐFI SÁNDOR: SALGÓ)

„Egy február végi napon tanítványaim előre bejelentették, hogy másnap egész napra egy ismerős családhoz rándulnak át, s így én szabad leszek. Másnap reggel csodálatos szép téli napra ébredtem. Három-négy fokos hideg volt, mely az utakat járhatókká szilárdította. Az ég felhőtlen mély kékséggel feszült a hófehér táj fölül. A levegő oly szűztiszta, oly boldog mozdítású volt, annyi hívás lappangott benne az ígérő messziségek felé, hogy elárasztott egyik velem született nagy szenvedélyem: a tér szomjúsága. A reggelinél bejelentettem, hogy látogatába megyek az öreg Szanda várához, és így csak este fogok hazajönni.

Útnak indultam. A sár és téli lucok hosszú heteken át behörtönözve tartott, és így minden léptem az újjászületés, a kezdő alkotás mély gyönyörűségével visszahangzott át. A fagyott hó millió apró tüben ragyogott, s a világnak ez a lakodalmas tündöklése határtalan boldogsággá tágitott. A roppant fiataloságú élet a született király ébredését érezte magában, akinek palotájává készült a világ, akinek fejére koronát tesz az élet minden diadala, és akít nem lehet detronizálni: mert rangja, hibora, minden gazdagsága és élethatalma önön bőségéből teremődik elő. Minden öröm és meglepő ajándék volt az egyetemes életzene ritmusában haladó ifjúknak. A lenge kék árnyékok, melyeket az izzaszéli meztelen fák s az itt-ott előtűnő házacskák vetettek a hó ragyogására. Az az egyik-két gyermek kik téli szegénységükbe bonyálva karikává tágult szemekkel bámultak az életükön áthaladó idegent. És az innen-onnan felkanyargó kakaskukorékolások, melyek égő pipacsmezőket fakasztottak lelkem elszélesült mezőire.

Ma jól emlékszem, jó három órába telt, mire felérkeztem a magányos ormon álló várromokhoz. A horizont végtelen sugárzása megfogott, mint egy vidám piros labdát, s legénykedő heje-hujával dobott a kéklő boltnak. Éreztem izmaimban az élet kacagó újból felszökését, jökor visszahullottam. Emlékszem: itt tapintottam ár először, hogy minden gyönyörködés, minden szép lényeg titka az: hogy életünk más életetek bővült.

(SZABÓ DEZSŐ: ÉLETEIM)

„A palócok földje nem hegyvidék, mert nem völgyek süllyednek a hegyek közé, és nem alföld, mert seholsem sík és mindenholnan látni hegyeket. Az Ipoly felől a Börzsönyig látni, Nógrád északkeleti felében a Karancsot, déli részén Cserhátot, a Zagyva mellől a Mátrát, a Sajó mellől a Bükköt, a Hernád mellől a Sátor gerincét. Az ember itt nem hódította meg a hegyet, mint a Kárpátok egyes vidékein, csak éppen meghúzódott alá. A falvak úgy állnak a hegytömbök körül, mint ha lecsúsztak volna róluk és a házakat megállította volna a sűrűlódás a síkabb vidéken, ahol már nagyobb volt a sűrűlódás ereje, mint a lejtő parancsa. Ezen a tájon nincsenek hegyeségi emberek, akiknek, arcát érdesre fújta a szél és nincsenek alföldi emberek, akik komolyak, nyugodtak, puritánok mint a síkságok arca. Ez a táj közvetítő, afféle hid két pólus között, kiegyenlítő és kibékítő. Ha délről közelített meg, átmenet a Kárpátok összefüggő magas gerincel felé, ha északra: előőrse az Alföld laposságának. Ha dél felől jössz: dombjal is hegyeknek látszanak. Ha északra: biztosan tudod, hogy hegyel is nagyranőtt, hivalkodó dombok, melyek hiába dicsekszenek magasságukkal, formájuk mégis csak a domboké. A hegység és a síkság ezen a vidéken utolsó nagy hódító erőlködéssel igyekszik arra, hogy területeket szerezzen meg egymástól. A Felvidék előre küldte ide pionírjait a Börzsönyt, a Mátrát és a Bükköt, az Alföld igyekezett felnyomulni a folyók mentén. Most mindkettejükből van valami ebben a tájban, mely egyikükhöz se tartozik.

(SZABÓ ZOLTÁN: CIFRA NYOMORÚSÁG)

Ipoly fűzel, karcsú, szép fűzek, s ti öregek, roskadtak, görcsösek tele friss hajtásokkal, szeretem nézni: sok forgó leveleteken, mely kócos fűrtökbek a vízig ér, hogy villózik egymásba zöld-fehérszürke fényetek. Ennyi csak ez a kis színjáték, mint a part vándora töledek kaphat. Kilométerek múlnak, gyalog, csónakon, s titeket lát csak a szem, horgászok bus sorát, mely nem a halat nézi, csak magát. Nyáron zöld bána, ősszel halk tüzek, szeretlek, csöndes szomorú fűzek: ti etettétek a nyulaimat, ti adtátok első sipjaimat, s alig pettyezte gólyahír a gazt, barkátok már hozta az új tavaszt.

(SZABÓ LŐRINC: IPOLY FÜZEL)

„Számomra Nógrád nemcsak egy megye az országban, lakói nemcsak honfitársaim. Ott nőttem fel, onnan indultam, oda járok haza. Azt hiszem, ismerem őket és ezt a furcsán szép vidéket is. Nagy akác- és cserfaerdők váltakoznak ma is a füstölő vagy szikár szürkére égett haldákkal, kicsiny, csaknem „érintetlen” falvak és telepek új városokkal. Nagy ipartelepítés, komoly ipartelepek, újraszületés, rendbe jövő, sőt gazdagodó térszerek és az említett bányászkerítés. Itt élt Madách és Mikszáth, és ma is mennyi kell még verekedni, hogy terjesszék megszeretettük a könyvet, színházat, képet, szobrot. Nyolcemeletes házak épülnek, de utcákat kellett lerombolni és hegyeket elbontani, hogy hely legyen ahová felépülhetnek. Északon, pár kilométerre, ott kékelik a Karancs, tulajdonképpen ez a hely zárja az országhatárt is, a nógrádi szénmedencét is. Délen a Mátra és a Cserhát fogja körül. Ezen a vidéken mindenütt „palócnak”, azt a nyers, férfias és csaknem riasztóan durva dialektust beszélik, amely igazában csak a nyelvészeknek tetszhet. Az itt élő emberek olyanok, mint a táj és olyanok, mint a nyelvük.”

(GERELYES ENDRE: „KENYERETLEN TARJÁN?”)

„Szécsény, szülőföld... Nézem partodat... Köröskörül sugárzó változat.

Hol most traktor füstje lebeg, talán egykor ott dűt az ütközet, a bronzszínű hegy mentén a csata — egy kurjantásra mordájok zaja —, és ott ereszkedett le valaha Balassi Bálint daliás hada, a vágatásban vonagló barokk: nyalka süvegben a lóra kapott, pogányra törő harsány magyarok... S amerre a kispatak kanyarog, hever most sarjú közt a sárga tők, mint turbános fő, porba hullt török; s előtte, miként bóbítás huszár, kardot lenget a kukoricaszár; távol pedig a fák sátra alatt felszuszog, megáll, tolat a vonat.

...

Már azt szemléltem benne, ami új, a régitől, hogy épül, alakul; sem kürt nem harsog, nem csillog szurony, csak bogár zümmög a virágokon, csak csíra sarjad és csend hömpölyög a rögök széles tengere fölött, csupán a csend — mégis forradalom: ott szikrázik a szép kalászonok.”

(VIHAR BÉLA: VÁLTOZATOK A SZÜLŐFÖLDRE)

„Munkásjáratú autóknak zümmögését és távoli hegyek közt felerősödő, pörögő robaját hallgatom.

E földön, amely már: hazám, itt voltam a legszabadabb nyájjal a kondenzációs ég alatt, — géphajtó nomád!

Pörögő Huszadik század, itt jutottam igazi szíved legforróbb lüktetéséhez! Csak az igazság a kenyerem.

Ha széttekintek: mindig innen, bányák felett, hol már a múlt avult váral: műemlékek, melyekből tanult, aki él!

Innen eredek már egészen, és egyre inkább, bármí jön! s elszánásom, a nagy egészen rajthagyni kézfórmám nyomát!”

(CSANÁDY JÁNOS: SALGÓTARJÁN)

„Ahogyan közeledem hozzá, balról

a vágóhíd a régi, de jobbról egy házcsoporthoz elnémit. Ez Gyarmat? Alig ismerek rá! A régít átszövi merészen az új.

Modern épületek, könnyed terek... Ámulva nézem.

És iskolák, és üzemek... Messzire zengő üzenet hirdeti, hogy e félhold, dermedt tájon aratott győzedelmet a Kor.

...

Rőt fény villant az ágra fönt, a tespedés, kin visszahökült. Feikelt a város s most köszönt az új-arcú szelid szülőföld.

...

Mar nem a régi vagy. Új rezgéseket érzek benned. Hajdani hangod bár kihagy. Az új vált kedvessé fülemnek:

Körusaidat hallgatom, palócdalokat, versmondókat. Pezseg az élet Gyarmaton, készül egy ifjú robbanó had. Teremteni maga körül betonból vasból palócföldet. (Értelmem egyfele örül, a más a régiért pöröglet.)

S álmaim táján dübörög — ami lassan már semmivé lett —, átél holt emlékem fölött ez a harsány és győztes élet.”

(JOBBAGY KÁROLY: ÚJARCÚ, SZELID SZÜLŐFÖLD, BALASSAGYARMAT)

„Ipoly-part, cirpelő, széles határmező, megértettem, üzentél: hívsz, menjek, a hideg tél nem állja már utam. Unsolsz minduntalan, emlékeim idézed — csöpögteted a mézet;

a fáról sugdosol, amelyről annyiszor nyesett apám mogorva hajlós nyelet horognak.

És már én kérdezek; ott áll-e még a hegy zölden a túlsó parton, mely látta gyermek-arcot?

S ott-e a hid ma is, amely alatt Boris hajával játszadoztam titkon az alkonyatban?

S a libalegelőn kőszál-e még külön örízve, gágogatva kétszázhusz libafalka?

S ma is még úgy „harap” a ponty? s a madarak olyan szelíden szállnak kékségében a tájnak, mint akkor rég a nap s a lágy egék alatt? S mesél-e még a fűszál annak, ki elszunyókal!

Iedőlve rá — alétt testtel várva az éjt?”

(POLGÁR ISTVÁN: SZÉNAILLAT)

„Elöttem ült. Szívében a világ, az emberé, kibomlott: ágakat névesztett, évezredekben átszaladt, keresni győtrött-magának szilárd támasztékot, nyugalmat. Milliárd rügye, levele, virága fakadt; és mind letört a szél-korbács alatt. Ó mindnek új létet kívánt-kínált. Mit ő fajával, azt teszem magammal: birkózva hóval, faggyal, zivatarral, megújítom magam. Úgy álmodunk, hogy dolgozunk: ő itt egyhelyben ült és közben az úron is átrepült. Növünk. Ma is együtt munkálkodunk.”

(DEVECSERI GÁBOR: MADÁCH HÁRSA)

„Észak, forró táj, te vízváltatókkal, széncsonttályzókkal, szép komoly tájszókával nevelő hazám.

Görbe emlék-táj, fogaskerekűddel, vándorméheiddel, horhos-mélyeiddel fölzengető kaptár.

Kincses kattan-táj, beton idomkövek álomban emlének, vendégcsizmám remeg lenn a zsomp taván.

Szirtes álm-táj, omladt vár falával, fenyvek balzsamával, páfrány suhamával hűsítő hullám.”

(CS. NAGY ISTVÁN: ÉSZAKI DAL)

Összeállította: Kojnok Nándor